

Lakótelepi esztétika

SZEGED-TARJÁN

„A köztéri szobroknak fő feladata nem az izlés kiszolgálása, hanem az izlés nevelése.” (Egy kiállításlátogató megjegyzése.)

„A Szeged-Tarján lakótelep területén a művészek önállóan választott anyagú, méretű, elhelyezésű köztéri szobrok, reliefek, térplasztikák, díszítőelemek stb. tervezésével járuljanak hozzá az új lakótelep hangulatának kialakításához, esztétikai megjelenésének formálásához” — hangsúlyozta a Szeged városi tanács pályázati felhívása. Ez a szoborpályázat az országban elsőként igyekezett megtenni a kezdő lépéseket egy sürgető városesztétikai probléma megoldására. Szemünk láttára gomba módra nőnek ki a földből az új lakótelepek újabb és újabb épületei. Ezek a ma készülő lakótelepek legnagyobb részét házgyári technológiával épülnék, és sajnos, meglehetősen szűkösek az öt-tíz szintes lakóházak variációs lehetőségei. Nemigen van sajátos karaktere hazánk lakótelepeinek, legyen az bár győri, miskolci vagy szegedi. Furcsa ellentmondás: míg az élet számos területén igyekszünk erősíteni az egyéni vonásokat, egy-egy táj, városrész karakteres jeveit, ellenünk dolgozik a szükség. Jól tudjuk, a tömeges lakásépítkezés össztársadalmi feladat, mindannyiunk közös ügye. Kérdés azonban, szükségszerű velejárója-e ennek az örvendetes jelenségnek a monotonia, a merevség, az egyhangúság, divatosan szólva az elidegenítő hatás. A válasz egyértelmű nem. De mit lehet tenni, és hogyan, hogy új lakótelepeink ne csupán lakások halmazai legyenek, hanem esztétikus emberi környezetek? Két megoldás kínálja magát, melynek együttes megvalósulása jelentené az igazi eredményt. Már most is folynak a kísérletek, hogy olyan házgyári elemeket készítsenek gazdaságosan, melyeknek variációs lehetősége messze felülmúlja a jelenleg használtakét. Ez lenne az egyik félmegoldás. A másik pedig, hogy a lakótelepek megszületésével együtt szülessenek (a járulékos beruházások mellett) az első köztéri alkotások, s az épületek gyarapodásával együtt szaporodjon a számuk. De mindezt hogyan? A válasz ismét kínálja önmagát: együtt, már a tervezés stádiumától! A Szegedi Tervező Vállalat jó néhány éve megpróbálta — nem sikerült. E mostani lakótelepi szoborpályázat ennek a kezdeményezésnek valóra válása.

*

A tarjáni szoborpályázatot ezek ismeretében írta ki Szeged város tanácsa. A célt világosan megfogalmazta, és a siker érdekében is minden tőle telhetőt megtett. Látogatásokat szervezett, a pályázni kívánó képzőművészek helyszíni szemléken ismerkedhettek meg a környezettel, a városrész rejtett szépségeivel, a lehetőségekkel. Ezeken a több alkalommal megtartott városrész-ismerkedő barangolásokon több mint hetven művész vett részt, barátkozva a környezettel, inspirációkat gyűjtve, hangulatokat kutatva.

A pályázatra 42 művész 95 alkotása érkezett. Ez a szám önmagában is jelentős eredmény, s akkor különösen figyelemreméltó, ha azt is látjuk, ezen a pályázaton főként fiatal művészek vettek részt. Mint minden pályázatnak, ennek is megvolt az a hiányossága, hogy mellőzte a befutott, állandó megbízásokkal ellátott művészei-

ket. Hiányuk a verseny izgalmát csökkentette (vagy növelte?). A számszerű eredményt néhány alkotás magas színvonala, eredetisége, ötletessége igazolta és hitelesítette. Általános az a szakvélemény, hogy a szegedi kezdeményezés országos probléma megoldására irányította a művészek, építészek, művelődéspolitikusok figyelmét. Olyan területre, mely eddig mostohagyermek volt a magyar képzőművészeti életnek. A sokszínűségében is egységes, sajátos, karakteres és hangulatos városrész kialakítására irányuló pályázat kizozdulást jelentett a holtpontról. Eddig száonyadd energiákat mozdított meg, s bár üttörő jellegénél fogva nem várhattunk tőle mindent megoldó győzedelmes sikert, diadalmenetet, eredményei optimizmusra jogosítanak.

Különösen nagy alkalomnak éreztem a tarjáni szoborpályázatot a művészek számára. Olyan lehetőségnek, mely nem köti gúzsba sem az alkotói fantáziát, sem a kivitelező kezét. Éppen innen adódik egyik hiányérzetünk. Kevés volt az igazán eredeti, sosemvolt, frappáns ötlet. Meglehetősen mostohagyerek maradtak a művészek számára a szokatlanabb anyagok (üveg, műanyag, kerámia, fém, alumínium stb.). Természetes, hogy bár a pályázatnak nem voltak írott korlátai, maga a lakótelep, a környezet mégis erősen hatott a pályázók jelentős részére. Ilyen lehetett többek között az építkezés dinamizmusa, az itt élők fiatal kora, a sok gyerek, az olajmező és Tápé közelsége, és sorolhatnánk. Az sem volt minden bizonyonnyal inspiráló erő, hogy kész struktúrában kellett helyet keresni az elképzeléseknek. (Mennyivel optimálisabb lehetőség lenne építésznek, képzőművészesnek egyaránt, ha az első ceruzavonástól, az első ötlettől egyúttal dolgozhatnának!)

A Képző- és Iparművészeti Lektorátus elbírálása alapján a beérkezett művek közül tizenötöt emeltek ki. A tervek szerint közülük nyolcat állítanak fel a közeljövőben Tarján városrészben.

A tizenöt kiemelt mű közül hét figurális alkotás. Közülük kiemelkedik Vasas Károly terve. Háromfigurás kompozícióját egy vízmedence közepére tervezte. Így modern formavilágú, az elvont mozgásritmusok felé törekvő bronzfigurái izgalmasan tükröződnek majd a víz fodrozó felszínén. Alakjai, bár inkább mozgásritmusok már, szerencsésen megőrizték az emberi figura konkrét jegyeit. Íveik, formáik, harmonikus mozgáskapcsolódásaik, a tér minden oldaláról élvezhető ritmusai monumentalitásuk mellett lírai harmóniát is rejtenek. A domború és homorú formák, a változatos és mégis egységes mozgásfázisok jól oldják majd a környező házak merev egyeneseit-síkjaikat. Csikai Márta szobra háromtagú család. Nyugodt, lírai töltésű, statikus alkotás. Nagy érdeme, hogy a három figurát olyan plasztikai rendbe tudta helyezni, hogy minden nézetből kellemes és egységes benyomást kelt. Jó összhangot teremtett az összefogott formák nagy, nyugodt felületei és a ruhadetők organikus mozgásai között. Nagyszerű a fejek háromszögének játékos változatossága. Ugyancsak lírai hangulatával ragadja meg a szemlélőt Veszprémi Imre támaszkodó női aktja. Intim térben a patinázot bronzfigura a lyukacsos kavicsposztamensen eredeti és kedves szobor lehetőségét rejti. Bensőségessé varázsolja és emberivé oldja az épületek merevségét. Szentirmai Zoltán egymáshoz simuló kettős figurája nyújtott formáival szinte felkiáltójellé válhat az épületek között. Vertikális hangsúlya, élesen mintázott felülete, finom ívelései jól alkalmazkodnak az építészeti környezet-höz. Pató Róza könyöklő anyafigurát faragott kőből. Anya és gyermek intim kapcsolatát teremtette meg elnagyolt formákkal, erőteljes karakterrel. Lisztes István faültetője meglehetősen konzervatív plasztikai modort képvisel. Hasonló problémákat rejt — bár a hármasszimmetria ötlete nagyszerű — Szanday Sándor háromalakos Párnástánc-a.

A nonfiguratív művek között található az általam legsikerültebbeknek ítélt pályamunkák. Szöllőssy Enikő és Szathmáry Gyöngyi alkotásának témáját, mondani valóját a környezet sugallta, és szerencsésen találták meg az alkotók a tartalomhoz az újszerű formai megjelenítés jelrendszerét. A harmadik alkotás készítője, Mihály Árpád olyan bikát alkotott, mely sokkal inkább ősi jel, mint valóságos állatábrázolás. Szöllőssy Enikő alkotása magas betonoszlopon horizontális, dinamikus forma.

A magas oszlop és a ráhelyezett áttört plasztika szerencsésen ellenpontoszza egymást, oldja az épületek szigorú rendjét. A mű nagy „T” betűt idéz, melynek vízszintes szárához a közelben folyó Tisza hullámai adtak inspirációt. Ugyanakkor utalna az a forma Tápé közelségére is. Szathmáry Gyöngyi kompozíciója az olajmező közelségének jegyében született. S annak ismeretében, hogy ebben a városrészben lakók közül sokan dolgoznak ott. Olyan újfajta jelképrendszer kidolgozására vállalkozott, mely az olajbányászat sajátos jellegére utal. A föld mélyének vallatása a központi gondolat. A földrétegek természetes, érdes formavilága és az ipari szerzők átírt formakincse találkozik a szoborban. Az érdes és sima felületek változásai a mű dinamizmusát fokozzák. Az áttört forma, a finom ívelések, az elemek harmas ritmusa nagyszerű köztéri szobor lehetőségét rejtik. Itt emlétem meg Mihály Árpád ivként feszülő bikáját. Olyan ez az alkotás, mintha az évezredek, évmilliók során kövült volna meg. Ereje, feszültsége, izgalmasan mintázott felületei tágas teret igényelnek. Ebbe a csoportba tartozik Meszes Tóth Gyula külső és belső formák játékára épülő műve, Mizser Pál hajlított kűttere. Nagyszerű ötlet Várady Sándor csövekből hegesztett szökőkútmodellje, Bányai József vésett galambokkal díszített szellemes korongja és Stremeny Géza kockaelemekből gyerekek részére tervezett játszótéri hajómodellje.

A zsüri Vasas Károly, Szöllőssy Enikő, Szathmáry Gyöngyi, Csikai Márta és Mihály Árpád művét részesítette fődíjban. Díjat kapott Meszes Tóth Gyula, Veszprémi Imre és Szentirmai Zoltán pályamunkája.

✱

A zsüri döntése után a városi tanács kiállításon mutatta be a díjazott pályamunkákat először a Közművelődési Palota kupolájában, majd Tarján városrész partházában. A bemutatóra szavazólapok készültek, s minden kiállításlátogató rangsorolhatta a neki leginkább tetsző alkotásokat, leírhatta véleményét. Nagyon sokan éltek a lehetőséggel, s véleményükkel hasznos ügyet szolgáltak. Két okból is tanulságos volt a kérdőívek alkalmazása. Látélelet kaptunk a közlés mai helyzetéről, elsősorban természetesen a kiállításlátogató réteg vizuális kultúrájáról. S összegyűlt jó néhány megvalósítható ötlet, egészséges javaslat. A több száz szavazólap teljes feldolgozása a kézirat nyomdába adásáig nem készült el, de az első tapasztalatok is igen hasznosak és tanulságosak. A legmegszívlelendőbb intést mottóként idéztem: „A köztéri szobroknak fő feladata nem az ízlés kiszolgálása, hanem az ízlés nevelése.”

Ha általános véleményt akarunk formálni a szavazólapok alapján, elmondhatjuk, a zsüri döntése fő vonalaiban megegyezik a közönség ízlésével. Természetes, a közönség a művek megítélésénél két csoportra szakadt. Egyik tekintélyes tábor a hagyományos kifejezőmód mellett tört lándzsát, s Lisztes István, Veszprémi Imre, Pató Róza, Szanday Sándor műveire adta le voksát. A másik, az új felé kacsingató réteg legtöbbit emlegetett szobrásza Mizser Pál volt. Mellette gyakran találkozhatunk Szathmáry Gyöngyi, Mihály Árpád, Szöllőssy Enikő nevével. Jó dolog volt tehát, hogy a zsüri helyet adott a legkülönbébb plasztikai iskoláknak, a hagyományos és a modern törekvéseknek, az emberábrázolásnak és a nonfiguratív alkotásoknak. Így teremtette meg annak lehetőségét, hogy mindenki megtalálja a díjazott művek között is az ízlésének, felkészültségének leginkább tetsző alkotást.

Néhány kiragadott észrevétel a számos közül:

„Szeretem szülővárosomat, de Mizser Pál kűtterről kívül eredeti ötlete egyik művésznek sincs. Fő bűnük, hogy Szegedhez semmi közük.” És e megjegyzést követi a javasolt szobrok sora.

„Nem a gondolatok, hanem a valóság ábrázolását szeretnénk látni!” (61 éves tanár.)

„Nemcsak a szobornak, hanem minden műalkotásnak, amely az emberekhez szól, közérthetőnek kell lennie és lehetőleg nem túl szubjektívnek. Jó lenne, ha többet gondólnának erre a modern irányzatokat képviselő művészek.” (21 éves főiskolai hallgató.)

„Véleményem szerint az amúgy is elidegenítő városrészt emberi, népi formákkal kell barátságosabbá tenni!” (50 éves orvos, tudományos kutató.)

„Nagyméretű, modern, nem emberi alakokat ábrázoló dekoratív hatású szobrok szerintem jobban illenének egy modern városrészhez.” (22 éves egyetemi hallgató.)

Elhangzott, illetve összegyűlt néhány javaslat is. Nagy tetszéssel fogadták a kiállításlátogatók a gyerekek számára tervezett ötletes játszótéri hajómodellt. Több illet, ehhez hasonlót igényelne ez a városrész. Hiányolták többen a gyerekeket ábrázoló alkotásokat, javaslatokat tettek egyes szobrok elhelyezésére, és figyelmeztettek a környezetvédelemmel kapcsolatos kollektív feladatokra is. Amikor a városi tanács arról dönt majd, hogy mely szobrok valósuljanak meg Tarján városrészben, a döntésben ott lesz a véleményt mondó szegediek szavazata is.

*

Sikeresnek tűnik tehát a szegedi tanács által kiírt pályázat, talán az utóbbi évek legsikeresebb ilyen akciója volt. Nemcsak mennyiségi szempontból volt hasznos, de színvonala is tanulságul szolgálhat. A tarjáni pályázat országos méretű akció volt, így eredményei is az egész magyar képzőművészeti élet eredményei, hiányosságai is általános érvényűek. Találkozást jelentett építészek és képzőművészek között, ha nem személyes munkakapcsolatot, de reményekre jogosító jelképes kézfogást. A siker viszont akkor lenne igazán teljes értékű, ha egy kezdeményezés nyomán a jelentős szegedi ipari üzemek, gazdasági egységek vállalnák egy-egy felállításra javasolt pályamunka kivitelezési költségeit. Ez az akció nagy lépést jelentene a szocialista mecénásság újszerű formáinak megteremtésére, s kibontakoztatná egy országos méretű akciót is. Így lenne teljes ez a pályázat, igazi nyereség környezetesztétikánk, mindannyiunk számára. Hiszen ha ezek a műalkotások megvalósulnak, igazi szocialista tartalmú küldetést teljesítenének. Tömegek ízlését fejlesztik, alakítják. Az első lépések megtörténtek. Szeretnénk minél előbb megvalósult szobrokkal találkozni Tarján házai között, parkjaiban, terein.

TANDI LAJOS

